

Bölüm 8

TÜRKİYE’DE ÇALGI YAPIMININ GELİŞİMİ VE LUTİYELİK

Sela Can DÖKMECİ¹

GİRİŞ

İnsanoğlu varoluşundan bugüne çevresi ile iletişim kurmuş, duygularını ve düşüncelerini çeşitli yollarla ifade etmiştir. Biyolojik ve sosyolojik olarak gelişimi ile birlikte farklı beceriler kazanan insanoğlu, duygu ve düşüncelerini çeşitli sanat dallarıyla ifade etmiştir. Kuşkusuz ki müzik binlerce yıldır insanlığın yoğun temas kurduğu sanat dallarından biridir. İnsanlığın ilk olarak müzik yapmaya nasıl başladığı tam olarak bilinmese de çeşitli tahminler ortaya atılmıştır. Bu konuda yapılan araştırmalardan birinde kuş seslerinde armonik yapıların var olduğu anlaşılmış olup insanların kuşların çıkardıkları sesleri taklit etmesi sonucu müziğin ortaya çıktığı tahmini yürütülmüştür (Tekçam, 2017). İnsanlığın tarihsel sürecinde müzik önemli bir kültür unsuru olmuştur. İnsanlar müzik aracılığı ile sevgisini, acısını, özlemini ve birçok duygusunu ifade etmiş olup, bazen de ibadetlerinde ve tıbbi tedavilerde müziği kullanmıştır. Bunu yaparken kendi sesinin yanı sıra bazı müzik aletleri geliştirmiş ve bu müzik aletlerinin oluşturduğu özel sesler ile kendisini ifade etmeye çalışmıştır. Çalgıların ilkel formları, doğadaki çeşitli yansımaları, insanların ve hayvanların çıkardıkları sesleri taklit ederek icat edilmiştir. Geçmiş yıllardan bugünlere kadar kültürel değişimler, beğeniler ve de bazı ihtiyaçlar sonucunda çalgılar değişerek bugünlere gelmişlerdir. Yeryüzündeki her toplumun çalgılarının kendine ait özellikleri vardır (Minavarkızı-Turan, 2016). Her toplum kendi yaşam koşullarına ve kültürüne göre, hem çalım tekniği açısından hem de çıkardıkları sesler açısından birbirinden çok farklı çalgılar üretmiştir. Bunun sonucu olarak müzik ile tamamen iç içe olan çalgı yapım mesleği ortaya çıkmış ve gelişerek günümüze kadar gelmiştir. Günümüzde çalgıların üretimini, bakım ve onarımını yapan kişilere luthier (lutiye) denmektedir. *Luthier* kelimesi Fransızca kökenli bir kelimedir ve Türkçede de lutiye olarak ifade edilmektedir (Karabıyık, 2011). İnsanlığın

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, candokmeci@hotmail.com

ailesi çalgıların imalatı dışında bir süre İstanbul Teknik Üniversitesi Müzik Teknolojileri Bölümünde ders veren Oğuz Demir başarılı öğrenciler yetiştirmiştir. Mustafa Gencer ve Elif Kızılhan ise tanbur ve lavta yapım konusunda uzmanlaşmış olup iyi kalitede çalgılar üretmektedirler (Cihan, 2021).

SONUÇ

Türkiye’de lutiyelik mesleğinin gelişim süreci Cumhuriyet’in ilanından sonra yapılan batılılaşma hamleleriyle başlamıştır. Osmanlı Devleti döneminde çok değerli lutiyeler var olsa da mesleğin gelişimi ve aktarımı planlı bir eğitim süreciyle değil usta-çırak ilişkisi ile olmuştur. Avrupada bu mesleğin gelişimi ve aktarımının planlı bir eğitim süreci ile yapılması çok daha eski yıllarda başlamıştır. Cumhuriyet’in ilanından sonra lutiyelik alanında formal eğitimin başlamasıyla önemli gelişmeler olmuştur. Bu dönemde çok değerli lutiyeler yetişmiş ve alanda yeni bölümler kurulmuştur. Kurulan çalgı yapım bölümlerinin bazı yetenekli öğrencilerinin yurt dışında eğitim alıp farklı teknikler öğrenmeleri ve ülkeye geri dönmeleri mesleğin gelişimine katkı sağlamıştır.

Ülkemizde bulunan çalgı yapım bölümlerinden bahsedilen önemli lutiyeler dışında onlarca öğrenci mezun olmuştur. Fakat mezun olan öğrencilerin birçoğunun çeşitli nedenler ile mezuniyet sonrası lutiyelik mesleğini sürdürmediği görülmektedir. Açılan çalgı yapım bölümleri sayesinde mesleğin ülkemizde önemli yol kat ettiği bir gerçek olsa da çalgı yapım tekniklerindeki uluslararası kriterlere bakıldığında bazı eksikliklerin olduğu da bir gerçektir. Günümüzde mevcut koşullar içerisinde bu okullardan birçok lutiye yetişmekte ve kendilerine ait atölyelerinde üst düzey çalgılar üretmektedirler. Bu lutiyeler yeni çalgılar üretmenin yanında mevcut çalgıların bakım ve onarım işlemlerini de başarı ile yapmakta ve ülkemizde lutiyelik mesleğinin gelişimine katkı sağlamaktadırlar.

KAYNAKLAR

- Acar, N. (2016) Konya ili rebap ve klasik kemençe ustalarının (luthierleri) incelenmesi, *Kalemişi Dergisi*, Doi: 10.7816/kalemisi-04-08-06
- Akyol, A. (2013) *Türkiye’de çalgı yapım üzerine eğitim veren kurumlar*, Yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Alapınar, H. (2003) *Keman yapım tarihi*, Ankara: Sevdâ-Cenap And Müzik Vakfı Yayınları.
- Alaskan, A. M. (2013) Üniversitelerdeki çalgı yapım eğitimi ve geleneksel usta-çırak ilişkisi, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1).
- Aydemir, M. (2018) *Tarihsel süreçte lavta sazı ve lavta öğrenme klavuzu*, Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Cihan Seyrani, *Röportaj*, 25.03.2021

Gazimihal, M. R. (1955) *Türk askeri muzikaları tarihi*, Ankara: Maarif Matbaası.

Gebeloğlu, B. (2017) Geleneksel Türk müziğinde çalgı yapım geleneğini yaşatan kültür temsilcileri (Tokat İli Örneği), *Rast Müzikoloji Dergisi*, Doi: 10.12975/rastmd.2017.05.02.000112

Hüseynova, L. (2007) Tarihi gelişim sürecinde keman, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*.

Işık, S. T. (2015) Türkiye’de organoloji çalışmaları, *Mukaddime*, Doi: 10.19059/mukaddime.17714

Işık, S. T. ve Uslu, R. (2012) Türk müziğinde ağaç ve çalgı yapım bibliyografyası, *Acta Turcica*.

Karabıyık, A. K. (2011) *20. yüzyıldan günümüze İstanbul’da kentsel Türk makam müziği çalgı yapımcılığında karşılaşılan sorunlar ve giderilme yolları*, Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul,

Kaygısız, M. (2018) *Türklerde müzik*, İstanbul: Kategori Yayıncılık.

Lawergren, B. (2004) Eski Anadolu’da telli çalgılar, *Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği ve Çalgıları Sempozyumu*, Ankara: DÖŞİMM Basımevi.

Minavarkızı, A. P. ve Ahsen, T. F. (2016) *Türk halklarının folklorunda müzik aletleri ve onlarla ilgili mitik anlatılar*, Ankara: Bilig Dergisi.

Say, A. (2006) *Müzik tarihi*, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Somakçı, P. (2016) *Geleneksel Türk müziğine özgü çalgıların organolojik gelişimi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı.

Şişman, Ö. A. (2016) *Dünyadaki önemli keman ekolleri ve türkiye’de uygulanan ekoller*, Pamukkale Üniversitesi, GSEB Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, Eğitim Fakültesi, Denizli.

Tanilli, S. (2020) *Uygarlık tarihi*, İstanbul: İleri Basım Matbaacılık

Tekçam, G. (2017) Eski Mısır uygarlığında müzik ve müzik enstrümanları, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.

Turan, O. (2020) *Selçuklular tarihi ve Türk-islâm medeniyeti*, İstanbul: Ötügen Yayınevi.

Uzunçarşılı, İ. H. (1977) *Osmanlı zamanında saraylarda musiki hayatı*, Ankara: Belleten.

Üngör, E. R. (2004) Türklerde çalgılar, *Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği ve Çalgıları Sempozyumu*, Ankara: DÖŞİMM Basımevi.

İNTERNET KAYNAKLARI

Önal Ö., *Türk Müziği Çalgıları ve Yapımcıları* http://www.sazadair.com/sazadair/index.php?option=com_content&task=view&id=36&Itemid=56&limit=1&limitstart=0